

manae naturae excedens, magis debet auctori venia dari, si non ad perfectam certitudinem quaestionem deducat.

Deinde cum dicit, "Vobis tamen illud etiam inspiciendum est, an ex beati Augustini scriptis semina rationum in nos venientia fructus attulerint," dicit cujus auctoritatem instruendo sequatur, scilicet Augustini: non ut ea tantum dicat quae in libris Augustini inveniuntur; sed quia ea quae Augustinus de Trinitate dixit, scilicet quod in absolutis divinae personae conveniunt, et in relativis distinguuntur, accipit quasi semina et principia, quibus utitur ad quaestionis difficultatem enodandam; et sic ipsa veritatis explicatio per multas rationes sunt fructus ex seminibus Augustini in ipso provenientes. Qui autem sint convenientes et uberes, ei ad quem scribit, inspiciendum committit, ad propositam quaestionem accedens.

QUAESTIO I.

DE DIVINORUM COGNITIONE.

Hic incidit duplex quaestio: prima de divinorum cognitione; secunda de eorum manifestatione.

Circa primum quaeruntur quatuor.

Primo, utrum mens humana ad cognitionem veritatis nova illustratione divinae lucis indigeat.

Secundo, utrum possit ad Dei notitiam pervenire.

Tertio, utrum Deus sit primum quod a mente cognoscitur.

Quarto, utrum ad divinae Trinitatis cognitionem mens humana pervenire per naturalem rationem sufficiat.

ARTICULUS I.

Utrum mens humana ad cognitionem veritatis indigeat nova illustratione divinae lucis.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod mens humana in cognitione veritatis cujuslibet indigeat nova illustratione divinae lucis. 2 Corinth. 3, 5: "Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est." Sed perceptio cujuslibet veritatis non potest esse sine cogitatione.¹ Ergo humana mens non potest veritatem aliquam cognoscere, nisi de novo lumine² illustretur a Deo.

¹ Al. cognitione.

² Al. omittitur lumine.

2. Item. Facilius est aliquam veritatem ab alio addiscere quam per seipsum inspicere: unde qui per seipsos sciunt, praeferruntur aliis qui ab aliis addiscere possunt, in 1 Ethic. Sed non potest homo ab alio addiscere, nisi mens ejus interius doceatur a Deo, ut dicit Augustinus in libro de Magistro, et Gregorius in hom. Pentec. Ergo nec per seipsum potest aliquis veritatem inspicere, nisi de novo lumine mens ejus illustretur a Deo.

3. Item. Sicut se habet oculus corporalis ad corporalia intuenda, ita intellectus ad intelligibilem veritatem inspiciendam, ut patet in 3 de Anima. Sed oculus corporalis non potest videre corporalia, nisi illustretur a sole materiali. Ergo nec intellectus potest veritatem inspicere, nisi lumine solis invisibilis, qui est Deus, illustretur.

4. Item. Illi actus in nobis esse dicuntur ad quos exercendos in nobis principia sufficienter habemus. Sed in nobis non est omnino cognoscere veritatem, cum quandoque multi laborent ad veritatem cognoscendam, qui tamen eam cognoscere nequeunt. Ergo non habemus in nobis sufficientia principia ad veritatem cognoscendam: ergo oportet, ad hoc quod eam cognoscamus, ab exteriori nos juvari; et sic idem quod prius.

5. Item. Magis dependet operatio mentis humanae a luce divina, quam operatio creaturae sensibilis vel inferioris a luce corporis caelestis. Sed corpora inferiora quamvis habeant formas quae sunt principia naturalium operationum, non tamen possent operationes suas perficere, nisi lumine stellarum superveniente juvarentur: unde Dionysius in 4 cap. de div. Nomin. dicit, quod lumen solis ad generationem corporum visibilium confert, et ad vitam ipsa movet, et nutrit, et auget. Ergo nec menti humanae sufficit ad videndam veritatem lumen naturale, quod est quasi forma ipsius, nisi aliud lumen superveniat, scilicet divinum.

6. Item. In omnibus causis ordinatis per se, et non secundum accidens, effectus non procedit a secunda causa nisi per operationem primae causae, ut habetur in prima propositione de Causis. Sed mens humana ordinatur sub luce increata ordine essentiali, et non accidentali. Ergo operatio mentis humanae, quae est ejus effectus proprius, scilicet cognitio veritatis, non potest provenire ex ea nisi operante prima luce increata. Ejus autem operatio non videtur esse aliud nisi illustratio: ergo etc.

7. Item. Sicut se habet voluntas ad bene volendum ita intellectus ad recte intelligendum. Sed voluntas non potest bene velle nisi divina gratia adjuvetur, ut dicit Augustinus. Ergo nec intellectus potest veritatem intelligere nisi divina luce illustretur.

8. Item. Id ad quod vires nostrae non sufficiunt, reprehensibiliter nostris viribus adscribimus. Sed reprehensibile est quod aliquis scientiam veritatis suo adscribat ingenio; quinimmo jubemur illam Deo adscribere, secundum illud Eccl. ult. 23: "Danti mihi sapientiam, dabo gloriam." Ergo ad cognoscendum veritatem vires nostrae non sufficiunt; et sic idem quod prius.

Sed contra. Mens humana illustrata est divinitus lumine naturali, secundum illud Psal. 4, 7: "Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine." Si igitur hoc lumen, quod creatum est, non sufficit ad veritatem cognoscendam, sed requirit novam illustrationem; pari ratione lumen superadditum non sufficit, sed indigebit alio lumine; et sic in infinitum: quod nunquam compleri potest; et sic impossibile est cognoscere aliquam veritatem. Ergo oportet stare in primo lumine; ut scilicet mens lumine naturali sine aliquo lumine superaddito possit veritatem videre.

Item. Sicut visibile in actu sufficiens est ad hoc ut moveat visum, ita intelligibile sufficiens est ut moveat intellectum, si sit proportionatum. Sed mens nostra habet in se unde possit facere intelligibile in actu, scilicet intellectum agentem, et tale intelligibile est ei proportionatum. Ergo non indiget aliqua nova illustratione ad hoc quod veritatem cognoscat.

Item. Sicut se habet lux corporalis ad visionem corporalem, ita se habet intellectus ad intelligibilem visionem. Sed quaelibet lux corporalis, quantumcumque sit parva, facit aliquid videri corporaliter, ad minus seipsam. Ergo et lux intelligibilis, quae est menti connaturalis, sufficit ad veritatem aliquam cognoscendam.

Item. Omnia opera artificialia ex cognitione alicujus veritatis dependent, cum eorum principium sit scientia. Sed quaedam sunt opera artificialia in quae potest liberum arbitrium per seipsum, secundum Augustinum, ut aedificare domos, et hujusmodi. Ergo ad aliquam veritatem cognoscendam sufficit homo sine nova illustratione divina.

Respondeo dicendum, quod haec est differentia inter virtutes activas et passivas: quod passivae non possunt exire in actum propriae operationis nisi moveantur a suis activis, sicut sensus non sentit nisi moveatur a sensibili; sed virtutes activae possunt operari sine hoc quod ab aliquo moveantur, sicut patet in viribus animae vegetabilis. Sed in genere intellectus invenitur duplex potentia, activa, scilicet intellectus agens, et passiva, scilicet intellectus possibilis. Quidam igitur posuerunt, quod solus intellectus possibilis est potentia animae, intellectus vero agens erat quaedam substantia separata, et haec est opinio Avicennae: secundum quam opinionem sequitur quod anima

humana non possit in actum propriae operationis, qui est cognitio veritatis, exire, nisi lumine exteriori illustretur, illius scilicet substantiae separatae, quam dicunt intellectum agentem. Sed quia verba Philosophi in 3 de Anima, magis videntur sonare quod intellectus agens sit potentia animae, et huic etiam auctoritas Scripturae consonat, quae lumine intellectuali nos insignitos esse profitetur, cui Philosophus comparat intellectum agentem: ideo in anima ponitur respectu operationis intelligibilis, quae est cognitio veritatis, et potentia activa et passiva. Unde sicut aliquae potentiae activae naturales suis passivis conjunctae sufficiunt ad operationes naturales; ita etiam anima hominis habens in se potentiam activam et passivam sufficit ad perceptionem veritatis. Cum autem quaelibet virtus creata sit finita, erit ejus efficacia ad determinatos effectus limitata. Unde in aliquos effectus non potest, nisi nova virtus addatur. Sic igitur sunt quaedam intelligibiles veritates ad quas se extendit efficacia intellectus agentis; sicut principia quae naturaliter homo cognoscit, et ea quae ab his deducuntur: et ad haec cognoscenda non requiritur nova lux intelligibilis, sed sufficit lumen naturaliter inditum. Quaedam vero sunt ad quae principia praedicta non se extendunt; sicut sunt ea quae sunt fidei, et rationis facultatem excedentia, ut futura contingentia, et alia hujusmodi; et haec cognoscere mens humana non potest, nisi divinitus novo lumine illustretur, superaddito lumini naturali. Quamvis autem non requiratur novi luminis additio ad cognitionem eorum ad quae naturalis ratio se extendit, requiritur tamen divina operatio: praeter operationem enim qua Deus naturas rerum instituit, singulis formas et virtutes proprias tribuens, quibus possent suas operationes exercere, operatur etiam in rebus opera providentiae, omnium rerum virtutes ad actus proprios dirigendo et movendo. Ita enim universa creatura divinae gubernationi subjicitur, sicut instrumenta subduntur gubernationi artificis, et qualitates naturales virtuti animae nutritivae, ut dicitur 2 de Anima. Unde sicut ex calore naturali sequitur opus digestivae secundum regulam quam imponit calori ipsa vis digestiva, et omnes virtutes inferiores corporum operantur secundum quod diriguntur et moventur ex virtutibus corporum caelestium; ita omnes virtutes activae creatae operantur secundum quod diriguntur et moventur a Creatore. Sic igitur in omni cognitione veritatis indiget mens humana divina operatione; sed in naturaliter cognitis non indiget nova luce, sed solo motu et directione ejus; in aliis autem etiam nova illustratione. Et quia Boetius de talibus loquitur, ideo dicit: "Quantum divina lux igniculum nostrae mentis illustrare dignata est."

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis nihil simus suf-

ficientes cogitare ex nobis sine operatione Dei, non tamen oportet quod in qualibet nostra operatione novum lumen nobis infundatur.

Ad secundum dicendum, quod secundum hoc Deus nos interius docet in naturali cognitione quod naturale lumen in nobis causat, et illud dirigit in veritatem; in aliis vero etiam lumen novum infundendo.

Ad tertium dicendum, quod oculus corporalis ex illustratione solis corporalis non consequitur lumen aliquod sibi naturale, per quod possit facere visibilia in actu, sicut consequitur mens ex illustratione solis increati; et ideo oculus indiget semper exteriori lumine, et non mens.

Ad quartum dicendum, quod lumen intellectuale ubi est purum, sicut in Angelis, sine difficultate omnia cognita naturaliter demonstrat, ita quod in eis est omnia naturalia cognoscere; in nobis autem lumen hujusmodi est obumbratum per conjunctionem ad corpus et ad vires corporeas; et ex hoc impeditur, ut non possit libere veritatem etiam naturaliter cognoscibilem inspicere, secundum illud Sapient. 9, 15: "Corpus quod corrumpitur, aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem." Et ex hoc est quod non est in nobis omnino veritatem cognoscere, scilicet propter impedimenta. Sed unusquisque hoc magis vel minus habet in potestate, secundum quod lumen intellectuale est in ipso purius.

Ad quintum dicendum, quod corpora inferiora quamvis indigeant ab hoc quod operentur, corporibus superioribus, ut ab eis moveantur; non tamen indigent ad proprias operationes perficiendas, quod novas formas ab eis recipiant: et similiter non oportet quod mens humana, quae movetur a Deo ad cognoscendum naturaliter cognita, nova luce perfundatur.

Ad sextum dicendum, quod sicut dicit Augustinus, 8 super Gen. ad litteram, sicut aer illuminatur a lumine praesente, quod si fuerit absens continuo tenebratur; ita mens illustratur a Deo: et ita etiam lumen naturale semper Deus in anima causat, non aliud et aliud, sed idem: non enim est causa fieri ejus solum, sed etiam esse ipsius. In hoc ergo continue Deus operatur in mente quod in ipsa lumen naturale causat, et ipsum dirigit; et sic mens non sine operatione causae primae in suam operationem procedit.

Ad septimum dicendum, quod voluntas nunquam potest bene velle sine divino instinctu; potest autem bene velle sine gratiae infusione, sed non meritorie: et similiter intellectus non potest sine divino motu veritatem quamcumque cognoscere; potest autem sine novi luminis infusione, quamvis non ea quae naturalem cognitionem excedunt.

Ad octavum dicendum, quod hoc ipso quod Deus in nobis

lumen naturale conservando causat, et ipsum dirigit ad videndum, manifestum est quod perceptio veritatis sibi praecipue debet ascribi; sicut operatio artis magis ascribitur artificio quam arti.

ARTICULUS II.

Utrum mens humana possit ad Dei notitiam pervenire.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Deus nullo modo possit cognosci a nobis. Illud enim quod in summo gradu nostrae cognitionis nobis incognitum remanet, nullo modo est a nobis cognoscibile. Sed in perfectissimo gradu nostrae cognitionis Deo non conjungimur nisi quasi ignoto, ut dicit Dionysius, 1 cap. mysticae Theologiae. Ergo Deus nullo modo est a nobis cognoscibilis.

2. Item. Omne quod cognoscitur, per aliquam formam cognoscitur. Sed, sicut dicit Augustinus, Deus omnem formam nostri intellectus subterfugit. Ergo nullo modo est a nobis cognoscibilis.

3. Item. Cognoscentis et cognoscibilis oportet esse aliquam proportionem, sicut et potentiae cujuslibet ad suum objectum. Sed inter intellectum nostrum et Deum nulla potest esse proportio, sicut nec inter infinitum et finitum. Ergo intellectus nullo modo potest Deum cognoscere.

4. Item. Cum potentia et actus reducantur in idem genus, utpote quae dividunt omnia genera entis, nulla potentia potest in actum qui est extra genus suum, sicut sensus non potest cognoscere substantiam intelligibilem. Sed Deus est extra omne genus. Ergo non poterit aliquo intellectu cognosci, qui sit in genere aliquo. Sed noster intellectus est hujusmodi: ergo etc.

5. Item. Remoto primo, necesse est omnia consequentia removeri. Sed primum intelligibile est quidditas rei: unde quod quid est, dicitur esse proprium objectum intellectus in 3 de Anima; et quid est, est medium demonstrandi an est, et omnes alias rei conditiones. Sed de Deo non possumus scire quid est, ut dicit Damascenus. Ergo nihil possumus de Deo cognoscere.

Sed contra. Rom. 1, 20: "Invisibilia Dei a creatura mundi per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas."

Item. Jerem. 9, 24: "In hoc gloriatur qui gloriatur, scire et nosse me." Sed hoc esset inanis gloria, nisi eum cognoscere possemus. Ergo Deum cognoscere possumus.

Item. Nihil diligitur nisi cognitum, ut patet per Augustinum

in 2 de Trinit. Sed Deum diligere jubemur. Ergo eum cognoscere possumus; cum non praecipitur impossibile.

Respondeo dicendum, quod dupliciter aliqua res cognoscitur. Uno modo per formam propriam, sicut oculus videt lapidem per speciem lapidis: alio modo per formam alterius similem sibi, sicut cognoscitur causa per similitudinem effectus, ut homo per formam suae imaginis. Per formam autem suam aliquid dupliciter cognoscitur. Uno modo per formam quae est ipsa res, sicut Deus cognoscit semper essentiam suam et Angelus seipsum; alio modo per formam quae est aliud ab ipso, sive abstracta sit ab ipso, quando scilicet forma est immaterialior quam sit ipsa res, sicut forma lapidis abstrahitur a lapide; sive sit impressa intelligenti ab eo, utpote quando res est simplicior quam similitudo per quam cognoscitur; sicut Avicenna dicit, quod intelligentias cognoscimus per impressionem earum in nobis. Quia igitur intellectus noster secundum statum viae habet determinatam habitudinem ad formas quae a sensu abstrahuntur, cum comparetur ad phantasmata ut visus ad colores, ut dicitur in 3 de Anima, non potest ipsum Deum cognoscere in hoc statu per formam quae est essentia sua; sed sic cognoscitur in patria a beatis. Similitudo etiam quaecumque impressa ab ipso in intellectum humanum, non sufficit ad hoc ut faciat ejus essentiam cognosci, cum in infinitum excedat quamlibet formam creatam; ratione cujus intellectui non potest esse Deus per formas creatas pervius, ut Augustinus dicit. Nec etiam in statu viae hujus cognoscitur Deus a nobis per species pure intelligibiles quae sint aliqua similitudo ipsius, propter connaturalitatem intellectus nostri ad phantasmata, ut dictum est. Unde relinquitur quod solum per formam effectus cognoscatur. Effectus autem est duplex. Quidam qui adaequatur virtuti suae causae; et per talem effectum cognoscitur plene virtus causae, et per consequens quidditas ejus; alius effectus est qui deficit a praedicta aequalitate; et per talem effectum non potest comprehendi virtus agentis, et per consequens nec essentia ejus; sed cognoscitur de causa tantum quod est. Et sic se habet cognitio effectus ut principium ad cognoscendum de causa an est, sicut se habet quidditas ipsius causae, cum per formam suam cognoscitur. Hoc autem modo se habet omnis effectus ad Deum; et ideo non possumus in statu viae pertingere ad cognoscendum de ipso nisi quia est. Et tamen cognoscentium quia est, unus alio perfectius cognoscit; quia causa tanto ex effectu perfectius cognoscitur, quanto ex effectu magis apprehenditur habitudo causae ad effectum. Quae quidem habitudo in effectu non pertingente ad aequalitatem suae causae, attenditur secundum tria: scilicet secundum progressum effectus a causa, et secundum hoc quod effectus consequitur de similitu-

dine causae suae, et secundum hoc quod deficit ab ejus perfecta consecutione. Et sic tripliciter mens humana proficit in cognitione Dei; quamvis ad cognoscendum quid est non pertingat, sed an est solum. Et primo secundum quod perfectius cognoscitur ejus productio et efficacia.¹ Secundo prout nobiliorum effectuum causa cognoscitur; quia cum ejus similitudinem altiori modo gerant, magis eminentiam ejus commendant. Tertio quod magis ac magis cognoscitur elongatus ab his omnibus quae in effectibus apparent. Unde dicit Dionysius de div. Nom., quod cognoscitur ex omnium causa et excessu et ablatione. In hoc autem profectu cognitionis maxime juvatur mens humana, cum lumen ejus naturale nova illustratione confortatur; sicut est lumen fidei et doni sapientiae et intellectus, per quod mens supra se in contemplatione elevatur, in quantum cognoscit Deum esse supra omne id quod naturaliter apprehendit. Sed quia ad ejus essentiam videndam penetrare non sufficit, dicitur in seipsum quodammodo ab excellenti lumine reflecti; et hoc est quod dicitur Genes. 32, 30, super illud, "Vidi Dominum facie ad faciem," in Glossa Gregorii: "Visus animae, cum in Deum intenditur, immensitatis coruscatione reverberatur."

Ad primum igitur dicendum, quod secundum hoc dicimur in fine nostrae cognitionis Deum tamquam ignotum cognoscere, quia tunc maxime mens in Dei cognitione perfectissime invenitur quando cognoscitur ejus essentiam esse supra omne id quod apprehendere potest in statu hujus viae; et sic quamvis maneant ignotum quid est, scitur tamen quia est.

Ad secundum dicendum, quod ex hoc quod divina essentia formam nostri intellectus subterfugit, apparet quod non potest cognosci quid est, sed solum an est.

Ad tertium dicendum, quod proportio nihil aliud est quam habitudo duorum ad invicem convenientium in aliquo, secundum quod conveniunt aut differunt. Possunt autem intelligi aliqua esse convenientia dupliciter. Uno modo ex hoc quod conveniunt in eodem genere quantitatis vel qualitatis, sicut habitudo superficiei ad superficiem; aut numeri ad numerum, in quantum unum excedit aliud vel aequatur ei, vel etiam caloris ad calorem: et sic nullo modo potest esse aliqua proportio inter Deum et creaturam, cum non conveniant in aliquo genere. Alio modo possunt intelligi convenientia, ita quod conveniunt in aliquo ordine; et sic attenditur proportio inter materiam et formam, faciens et factum; et talis proportio requiritur inter cognoscentem et cognoscibile, cum cognoscibile sit quasi actus potentiae cognoscentis: et sic est proportio creaturae ad Deum

¹ Al. productio (item improductio) res, efficacia.